

УДК 329.78:316.62](477):001.817

Емансипація жінок по-радянськи: особливості та наслідки

Н.Ю. ОЛІЙНИК

Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України, м. Львів, Україна, E-mail: olnata@ukr.net

Авторське резюме

Стаття присвячена особливостям «керованої» емансипації жінок у радянський період української історії. Основна увага акцентується на одному із основних результатів звільнення жінок, долучення їх до масової громадсько-політичної діяльності. Тому метою даної статті є дослідити особливості емансипації жінки в радянський період, простежити за змінами у громадсько-політичній активності жінок, що пов'язані зі становленням, усталенням та видозмінами радянського режиму, проаналізувати реальне становище жінок в СРСР та їх участь в органах влади. В дослідженні використовується гендерний підхід, історико-порівняльний, метод статистично-аналітичний, системний та аналітичний методи. З'ясовано, що хоча в СРСР було проголошено, що «жіноче питання» вирішене, але рівність жінок і чоловіків була швидше ілюзорна, розрахована на демонстрацію «здобутків соціалізму», що досягалася за допомогою різноманітних квот, які стосувалися участі в органах псевдодемократії (Рад різних рівнів, профспілок тощо). Виявлено, що жінки УРСР мали обмежені можливості прояву громадсько-політичної активності. Громадсько-політична активність жінок у цей період часто носила формальний, в основному вимушено-рекомендаційний характер.

Ключові слова: жінки, емансипація, громадсько-політична активність, жінвідділи, жіночі ради

Emancipation of women in the soviet era: features and consequences

N.YU. OLIYNYK

Lviv institute of banking University of banking of the National bank of Ukraine, Lviv, Ukraine,
E-mail: olnata@ukr.net

Abstract

The article is devoted to the peculiarities of «controlled» emancipation of women during the Soviet period of Ukrainian history. The main emphasis is placed on one of the main results of the women's liberation – affiliation them to the mass social and political activity. The aim of this paper is to explore the features of the

© Н.Ю. Олійник, 2015

women's emancipation in the Soviet era, to track the changes in the social and political activity of women that are connected with the development, establishment and modifications of the Soviet regime, to analyze the real situation of women in the Soviet Union and their participation in the executive authorities.

During the research a gender approach, historical and comparative, statistical and analytical, systematic methods were used. It was found that although the Soviet Union had declared that «women's issue» is resolved, the gender equality was more illusory, designed to demonstrate «the achievements of socialism» that were achieved through a variety of quotas related to the participation of women in the bodies of pseudo democracy (Councils of different levels, trade unions, etc.). It was revealed that women in the USSR had limited opportunity to demonstrate social and political activity. Social and political activity of women in this period often was formal, mostly forced-recommendatory.

Keywords: women, emancipation, social and political activity, women's departments, women's council.

Постановка проблеми. Донедавна проблема емансипації жінок, долучення їх до політичних процесів у вітчизняній науці майже не досліджувалася і це формувало неповне знання про минуле, адже жінки в усіх періодах історії України склали половину її населення. Обмеженість та неповнота знань про минуле не сприяє адекватному розумінню особливостей сучасного становища жінки в українському суспільстві. Особливо актуальним є дослідження звільнення та реального становища жінок в попередньому радянському періоді історії України. По-перше, у цей час офіційна ідеологія стверджувала, що «жіноче питання» в СРСР вирішено і рівність жінок та чоловіків досягнута, це уявлення було перенесено і в деякі сучасні дослідження, але глибший аналіз громадсько-політичної активності жінок у радянський період спростовує це уявлення. По-друге, дослідження емансипації та громадсько-політичної активності жінок у радянському суспільстві дає можливість зрозуміти особливості та причини гендерної асиметрії у структурах влади України на сучасному етапі, зокрема пояснити причини кількісного зменшення жінок у структурі законодавчої влади.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання емансипації та громадсько-політичної активності жінок в радянській науковій літературі практично не досліджувалося. Радянські автори Гречуха М., Чірков П., Шевченко В. та ін. у своїх роботах акцентували увагу переважно на покращенні становища жінок в СРСР, заперечували самостійний статус жіночих проблем і наявність у жінок специфічних інтересів, відмінних від класових, зосереджувалися на описі успіхів залучення жінок у суспільне виробництво. Радянські дослідники жіночого питання дотримувалися постулату, що соціалістична революція повністю вирішує проблему дискримінації жінок і жіноча емансипація можлива лише при соціалізмі, як стверджує одна із авторок «... визначальним чином впливає на формування активної життєвої позиції радянських жінок ... передусім характер праці при соціалізмі, те що вона вільна від експлуатації ... людина трудиться на себе і на своє суспільство» [25, с. 29].

В українській історіографії в останні десятиліття спостерігається інтерес до жіночих сту-

дій, зокрема у творах М. Богачевської-Хомяк, О. Маланчук-Рибак, Л. Смоляр, Б. Савчука та ін. Але безпосередньо проблемі емансипації та громадсько-політичної активності жінок належної уваги досі не приділялося і вона є досить актуальною та корисною для подальшого опрацювання гендерної проблематики.

Мета дослідження. Тому метою даної статті є дослідити особливості емансипації жінки в радянський період, прослідкувати зміни у громадсько-політичній активності жінок, що пов'язані зі становленням, усталенням та видозмінами радянського режиму, проаналізувати реальне становище жінок в СРСР та їх участь в органах влади.

В дослідженні використовується гендерний підхід. Історико-порівняльний метод застосовується для аналізу розвитку громадсько-політичної активності жінок у різні роки радянського періоду історії України. Статистично-аналітичний метод застосовується для опрацювання статистичних та біографічних відомостей про жінок-активних учасників суспільно-політичних процесів. Для підбиття підсумків застосовується системний та аналітичний метод.

Виклад основного матеріалу. У 1920-ті рр. більшовицька влада усунула об'єктивні перешкоди на шляху рівності жінки, в УРСР жінки за ст. 102 Конституції УРСР від 1937 р. формально отримали можливість проявляти активність в усіх сферах суспільного життя [6, с.9]. Але на тлі передових як для свого часу законодавчих норм із питань захисту прав жінки, радянська держава, в умовах тоталітарної системи й екстенсивного розвитку економіки, перетворила на практиці законодавчо закріплені права жінок на декларації і використовувала жінок, передусім як додатковий трудовий ресурс.

У період становлення більшовицької влади багато уваги приділялося так званому «жіночому питанню», тому що жінки склали більшу половину населення і не враховувати їх як чинник «соціалістичного будівництва» було неможливо. Але зміст і вирішення «жіночого питання» мали певні особливості, які в подальшому значно вплинули на громадсько-політичну активність жінок УРСР:

«жіноче питання» розглядалося як ідео-

логічне, в контексті марксистсько-ленінського підходу до визволення жінки, яке напругу пов'язували із ліквідацією капіталізму та класового поділу і встановленням комуністичного ладу, тому основним завданням жінок вважалося входження на ринок оплачуваної праці та участь у класовій боротьбі;

наголошувалося на пролетарському варіанті жіночої рівноправності, тим самим виключаючи зі сфери її об'єктів жінок, яких зараховано до буржуазної частини населення [3, с.5] і за це піддано репресіям;

жінки вважалися «одним із відсталих загонів трудящих», які відстають від чоловіків за свідомістю, організованістю та активністю і тому потребують опіки з боку «пролетарської партії»;

зміст «пролетарського жіночого питання» пов'язували з історичною формацією: при капіталізмі – це подолати соціальну відсталість жінок і посилити їх роль у спільній класовій боротьбі пролетаріату, боротися за політичну та юридичну рівність жінок з чоловіками, за охорону жіночої праці і материнства; в період побудови соціалізму – вирішення демократичних вимог, що висувалися до революції, але не були реалізовані, підвищення ролі жінок в побудові соціалізму, покращення становища жінок у побуті [24, с.26-28].

З приходом більшовиків до влади в Україні були проголошені буржуазними і ліквідовані всі активно діючі до того часу жіночі об'єднання. На зміну їм були створені жіночі об'єднання, до яких недоцільно застосовувати термін «жіночий рух», бо в радянській політичній системі були відсутні умови для структурування і розвитку жіночого руху на альтернативній основі як інституту громадянського суспільства. Жіночі об'єднання були частиною тоталітарної політичної системи, яка направляла активність жінок на вирішення виробничих і побутових проблем.

На початку 20-х років ХХ ст. почали створюватися союзи солдатських дружин, об'єднання дружин робітників, службовців, школи ліквідації неграмотності, скликалися жіночі делегатські зібрання, але відповідно до особливостей вирішення жіночого питання, більшовики не розглядали можливості існування самостійного жіночого руху. Для здійснення політико-виховної роботи серед жінок в грудні 1918 р. ЦК РКП(б) створив комісію по пропаганді і агітації серед жінок, яка в вересні 1919 р. була реорганізована у відділи партійних комітетів для роботи серед жінок (жінвідділи) [24, с.53], в січні 1920 р. був створений жінвідділ при ЦК КП(б)У. Жіночі відділи були створені майже при всіх губернських та повітових партійних комітетах України. Жінвідділи у 20-х – початку 30-х рр. стали чи не єдиною легальною можливістю прояву жіночої активності. Основною формою їх роботи стали постійно діючі де-

легатські збори робітниць і селянок, а також з'їзди робітниць і селянок та безпартійні жіночі конференції, 3-7 листопада 1920 р. в Харкові відбувся I Всеукраїнський з'їзд робітниць і селянок (від усіх губерній було 1105 делегаток) [25, с.14-25].

Делегатські збори, як зазначено у спеціальному Положенні 1920 р., використовувалися з метою: політико-просвітницького виховання (для чого делегаткам кожного скликання читалася програма лекцій, розроблених Відділом ЦК КП(б)У для роботи серед жінок); теоретичного і практичного ознайомлення з основами радянського будівництва (для чого у зборах брали участь і виступали всі завідувачі радянськими відділами, крім того, делегатки відкомандировувалися безпосередньо в ці заклади, щоб детальніше ознайомлюватися з ними шляхом виконання певних робіт чи доручень); залучення робітниць і селянок до активної участі у виробничому процесі держави (для чого на засіданнях ставилися доповіді, які торкалися виробничих тем, і учениць посилали для конкретної діяльності до господарчих та професійних органів); практичної участі всіх делегаток у політичному, господарському та політичному житті країни (для чого, наприклад, вони входили на підприємстві, від якого вибрані, до всіх локальних комісій главфабкому в якості рівноправних членів або ж маючи дорадчий голос) [21, с.267-289]. Таким чином, делегатські збори допомагали радянській владі охопити своїм впливом, організувати та мобілізувати жінок, але хоча формально кількісні результати діяльності делегатських зборів свідчать про успіхи, все ж таки відсоток жінок, охоплених цією формою роботи жінвідділів, був низьким. Так, наприклад, 620 тис. делегаток, вибраних у 1927 р., складала всього лише 0,9% жіночого населення СРСР (у сільських регіонах ця частка була ще нижчою) [1, с.368]. Зменшувало результативність діяльності делегатських зборів і недостатня кількість фахових комуністок-організаторок, а також затеоретизовані, директивно спрямовані і малогнучкі програми навчання.

Мета делегатських зборів із залучення жіноцтва до активної громадсько-політичної діяльності також не була реалізована повною мірою. Так, недостатньо переконливим виглядає факт кількісного зростання жінок у профспілках, кооперативах, радах та інших органах влади, оскільки їх реальна вага та здатність впливати на роботу зазначених структур залишалися доволі низькими. Це підкреслювалося як у партійних резолюціях, так і на сторінках тогочасних періодичних видань [21, с.287].

Основними напрямками діяльності жінвідділів були: боротьба з неписьменністю, боротьба проти релігії і церкви, підвищення рівня політичної свідомості, робота серед жінок під час виборчих кампаній, допомога безпритульним,

підготовка жінок для роботи в державних і громадських установах (комнезамах, профспілках, народних судах, робітничо-селянському контролю), але найважливішим досягненням жінвідділів, на яке були спрямовані всі зусилля, було виконання партійних директив. Комуністична партія видавала в той період чисельні інструкції, які регламентували діяльність жінвідділів, активно застосовувала такі засоби як директиви, планові показники, квоти, при цьому не враховувалися специфічні українські умови. Жіночим об'єднанням відводилася незначна роль, передусім у вирішенні соціальних проблем – материнства, суспільного виховання дітей, підвищення культурного рівня жінок, організації побуту, окрім того вони могли діяти тільки під контролем партійних комітетів, тому важко виявити рівень їх активності як самостійного громадсько-політичного суб'єкта. Окрім того, як зазначає М. Богачевська-Хомяк, українські жінвідділи ніколи не були масовими або дуже активними[2, с.341]. Але саме робота жінок-делегаток вперше надала можливість спробувати свої сили і проявити активність у здійсненні владних функцій в публічній сфері, хоча їх діяльність концентрувалась в основному в соціальній сфері, що позбавляло жіночі об'єднання можливості впливати на прийняття важливих рішень хоча би на місцевому рівні, а також сприймати свою діяльність, як діяльність державно значущу.

В січні 1930 р. під час реорганізації структури ЦК ВКП(б) були ліквідовані жінвідділи і натомість були створені жіночі сектори в відділах агітації і масових кампаній ЦК ВКП(б), ЦК Комуністичних партій республік, крайових, обласних і районних комітетах партії, а також парткомах великих підприємств. В 1934 р. були ліквідовані і женсектори, так як було оголошено про вирішення жіночого питання в СРСР[24, с.67], але в західних областях УРСР жіночі відділи існували ще і в 1945-56 рр. при обкомах комуністичної партії [23, с.25]. Можна стверджувати, що це було пов'язано із необхідністю пропагандистсько-ідеологічної роботи серед жінок, як однієї із умов утвердження радянської влади в Західній Україні, яка остаточно увійшла в склад УРСР лише після Другої світової війни.

У 1930-ті рр. громадська активність жінок отримала нові організаційні форми. В 1936 р., після Всесоюдної наради активісток важкої промисловості, в СРСР розгорнувся рух дружин робітників, інженерів, службовців, вчених. Фактично ці організації об'єднували домашніх господинь, однак саме вони замінили на виробництві жіночі делегатські зібрання. В їх функції входила допомога керівництву підприємств по покращенню культурно-побутових умов, залучення домогосподарок до роботи гуртків поточної політики, Протиповітряної і протихімічної оборони, «Готовий до санітарної

оборони». В 1930-ті рр. жінки-активістки брали участь в русі залучення домогосподарок до виробної праці в промисловості[14, с.65-66].

7 вересня 1941 р. був створений Антифашистський комітет радянських жінок, який у 1956 р. був перейменований в Комітет радянських жінок. Його основною функцією була репрезентативна як на міжнародних конференціях, так і на партійних з'їздах[16], активність жінок в ньому, як і в попередніх формах об'єднань радянських жінок, спрямовувалася та регламентувалася партійними комітетами.

Широка мережа об'єднань жінок, які отримали назву жіночі ради, була відновлена в 50-60-ті рр. Їх діяльність також була зосереджена на вирішенні виробничих і соціальних завдань: покращенні умов праці, підвищенні кваліфікації робітниць, організації дитячих садків тощо.

Поштовхом до активізації діяльності жіночих рад став виступ М. Горбачова у 1986 р. на XXVII з'їзді КПРС, у якому він зауважив, що «жіночі ради могли б справити серйозний вплив на вирішення широкого кола соціальних питань життя нашого суспільства»[20, с.52]. У зв'язку із цим 30 січня 1987 р. була проведена Всесоюзна конференція жінок, яка затвердила Положення про ради жінок, в коло обов'язків яких входила участь у вирішенні більш як 20 виробничих і побутових проблем. Координував діяльність жіночих рад та репрезентував їх на міжнародному рівні Комітет радянських жінок. На вересень 1988 р. в УРСР налічувалося понад 57 тис. жіночих рад, серед яких 24 тис. діяли безпосередньо у промисловості, в системі агропромислового комплексу, на будівництві, в транспорті; 11 тис. рад – за місцем проживання. Налічувалося 26 обласних, 432 міських та 501 районних жіночих рад, які об'єднали в своїй діяльності близько 500 тис. громадських активісток, їх роботу координувала Республіканська рада жінок [22; 25, с.30-31]. Жіночі ради разом з профспілками та комсомолом входили в нечисленний перелік громадських організацій, функціонування яких допускалося ст. 7 Конституції СРСР і діяли під керівництвом КПРС в рамках офіційної ідеології про досягнуту рівність статей.

Варто зазначити, що в СРСР мали місце і такі види жіночої громадсько-політичної діяльності, які були спрямовані на опір радянському режимові чи окремим його проявам:

опір суцільній колективізації, який мав різні форми від пасивних – скорочення посівних площ, таємний забій худоби, самоліквідація найбільш продуктивних селянських господарств, вихід з колгоспів - до активних протиправних дій: підпал, терористичні акти, «баб'ячі бунти», хвиля яких навесні 1928 р. прокотилася майже усіма регіонами УРСР, набуваючи у деяких місцевостях масового характеру[4];

участь у збройних формуваннях Укра-

їнської повстанської армії, у яких жінки, в основному були задіяні в наданні медичної допомоги, використовувалися для зв'язкових та розвідувальних цілей[7; 18];

участь у русі шестидесятників та у дисидентському русі. Так, серед офіційних членів Української Гельсінської групи було семеро жінок: Оксана Мешко, Ольга Гейко, Надія Світлична, Ірина Сенік, Стефанія Шабатура, Оксана Попович, Надія Строката. Але, окрім них, багато інших жінок були причетні до дисидентського руху: направляли клопотання, протести, скарги у різні офіційні державні та партійні інституції, до депутатів Верховної Ради, у суди, прокуратуру, МВС; листувалися з табірною адміністрацією, опікувалися тими в'язнями, у котрих на волі нікого не було, займалися збиранням грошей, речей не тільки у табори, але й сім'ям політв'язнів з усієї України[19].

Втім, активна громадсько-політична діяльність при радянському режимі була небезпечною – вона загрожувала жорстокими репресивними заходами, тому опозиційна діяльність не знайшла широкої підтримки у громадян УРСР як жінок, так і чоловіків.

У СРСР «жіноче питання» вважалося вирішеним і радянські дослідники переконували, що жінки в радянський період були рівноправними і брали участь у прийнятті рішень. Найбільш використовуваним показником на підтвердження активної участі радянських жінок у владі є представленість жінок у законодавчих органах.

Кількість жінок у Верховній Раді України під час усіх скликань була досить високою. Ще більшою була кількість жінок, яку обирали в місцеві (обласні, міські, районні, селищні та сільські) Ради УРСР, у 1970 р. в місцевих радах жінки складали 41%, у 1977 - 47%, в 1982 р. – 49%, а в 1987 р. – 49,2% всього складу депутатів [13, с.75]. Проте ці кількісні показники не можна вважати показниками свідомої та самостійної громадсько-політичної активності радянських жінок. По-перше, у радянський період депутати і жінки, і чоловіки фактично призначалися відповідними органами влади і при обранні кандидата ні його воля, ні бажання виборців не мали вирішального значення. По-друге, як зазначають західні дослідники, посилаючись на проведений статистичний аналіз, представленість жінок у Верховній Раді СРСР (можна стверджувати, що подібна ситуація була і у Верховній Раді України) мала номінальний характер і не може розглядатися як критерій доступу жінок до влади. На підтвердження цієї тези наводяться такі аргументи:

серед безпартійних депутатів 72% були жінки;

вони переважно рекрутувалися із представників робітничих спеціальностей;

серед усіх виступів на сесіях ВР СРСР

між 1966-1973 роками виступи жінок склали тільки 10,5%; з питань освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення відсоток виступів жінок в три рази вищий – 31%, а з питань державного планування, міжнародних відносин і федеральних фінансів жінки ніколи не виступали;

вони рідко переобиралися на другий або третій термін при ротації [17].

По-третє, законодавчі органи влади в СРСР були відсторонені від прийняття політичних рішень, бо носили швидше декоративний характер, а всі рішення приймалися партійними органами, де жінки були представлені за всю радянську історію, як свідчить радянська статистика, значно менше (табл. 1).

Єдиною організацією, яка реально володіла усією повнотою влади в радянській державі була Комуністична партія СРСР (КПРС) і жінки, хоча їх кількість у рядах КПРС постійно зростала, за всю її історію не складала більше чверті її членів (табл. 1). За свідченнями радянських дослідниць, в УРСР відсоток жінок серед членів Комуністичної партії був ще менший: у 1923 р. він склав 9,2%, 1958 р.- 17,5%, 1970 р. – 19,8% [5; 14, с.62-63,148]. Окрім того, жінки були практично відсутні в тих органах, які реально володіли усією повнотою влади – в Політбюро ЦК КПРС і в Раді Міністрів. За весь час існування Політбюро ЦК КПРС лише дві жінки були його членами (К.Фурцева і Г.Семенова). Серед керівників урядів УРСР була єдина жінка – Євгенія Бош, яка очолювала уряд від грудня 1917 р. до березня 1918 р., в період першої спроби утвердження радянської влади в Україні та інтервенції радянських військ на її територію, тому діяльність Євг. Бош на чолі уряду важко вважати повноцінною урядовою діяльністю. Після цього жодна жінка не була головою уряду в УРСР.

Більш широко жінки були представлені у профспілкових структурах, які відігравали маргінальну роль в процесі прийняття рішень, але і тут помітна вертикальна сегрегація: чим вищий орган у профспілковій ієрархії, тим менша кількість жінок у ньому (рис. 1).

З роками збільшилася і чисельність жінок у складі Всесоюзної Ленінської Комуністичної Спілки Молоді (ВЛКСМ) (табл. 2), що було зумовлено суцільним охопленням державною соціалізацією молоді, у тому числі дівчат. Переважання жінок у складі ВЛКСМ в 1970-х рр. можна пояснити простим переважанням жінок у статевій структурі населення. Так, 1970 р. у складі населення УРСР жінок було 55% [15, с.19].

Жінок з партійного, профспілкового та комсомольського активу залучали до здійснення масово-політичної роботи як лекторів, агітаторів у трудових колективах, за місцем проживання, в постійно діючих клубах виборців, в інших культурно-просвітницьких закладах.

Жінок активно долучали до роботи у виборчих комісіях, а також вони були зобов'язані брати участь в масових заходах: демонстраціях, мітингах солідарності, комуністичних суботниках тощо[26], через які повинні були виявляти свою лояльність до влади.

В судовій владі у радянський період жінки також були представлені досить широко (табл. 3), що можна пояснити залежністю судів від виконавчої влади і відсутністю реального впливу на прийняття важливих рішень, а також тим, що інститут народних засідателів, де було більше жінок, в радянській судовій системі діяв безоплатно на громадських засадах й без відриву від виробництва.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що за часів радянського режиму виник специфічний тип «радянського патріархату», коли

основним механізмом дискримінації жінок були не чоловіки як такі, а тоталітарна держава побудована на засадах сили і агресії, зневажання інтересів окремої особи. Хоча в СРСР було проголошено, що «жіноче питання» вирішене, але рівність жінок і чоловіків була швидше ілюзорна, розрахована на демонстрацію «здобутків соціалізму» і досягалася за допомогою різноманітних квот, які стосувалися участі в органах псевдодемократії (рад різних рівнів, профспілок тощо). Оскільки вибори були формальними, то не було сформовано традицій активної участі жінок у політиці. В радянський період в тоталітарному режимі жінки України мали обмежені можливості прояву громадсько-політичної активності. Участь та діяльність в роботі жіночих об'єднань, контрольованих партійними органами, у профспілкових

Рисунок 1. Відсоток жінок, обраних у профспілкові органи СРСР на 1975 р. [9, с.49-50].

Таблиця 1. Членство жінок у складі Комуністичної партії СРСР [9, с.51]

Роки	1920	1940	1950	1960	1965	1970	1975
Чисельність жінок	45297	490844	1160938	1692164	2372461	3066354	3645991
У відсотках до загальної чисельності комуністів	7,4	14,4	18,3	19,4	20,2	21,9	23,8

Таблиця 2. Членство жінок у ВЛКСМ [9, с.51]

Роки	1922	1940	1950	1960	1965	1970	1975
Чисельність жінок	38915	3373177	4288803	8048867	10505862	12943612	17596861
У відсотках до загальної чисельності комуністів	15,0	32,9	40,8	44,2	47,6	50,7	52,1

Таблиця 3. Відсоток жінок – народних суддів і народних засідателів районних (міських) народних судів в УРСР [8, с.2; 9, с.48; 12, с.43; 10, с.6; 11, с.6]

Роки	На початок 1975 р.	На початок 1978 р.	На початок 1979 р.	На початок 1984 р.	На початок 1986 р.
Чисельність жінок	26	29	28,4	30,1	31
У відсотках до загальної чисельності комуністів	50,1	51,2	52,2	53,4	54

структурах та в ВЛКСМ (комсомолі) була однією із не багатьох можливих форм для жінок легально проявляти свою громадсько-політичну активність та ініціативність. Громадсько-політична активність жінок у радянський період часто носила формальний характер, окрім того спостерігалася підміна службових, професійних обов'язків суспільно-громадськими, а та-

кож сподівання на отримання певних пільг чи винагород. Хоча виконання суспільно-політичних обов'язків носило, в основному, вимушено-рекомендаційний характер, подібне залучення в організаційне життя сприяло формуванню в жінок, від природи активних та ініціативних, особистісної орієнтації на громадсько-політичну діяльність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бакли М. Политика большевиков и женотделы в 1920-х-1930-х гг. / М. Бакли // Гендерная реконструкция политических систем / ред.-сост. Н.М. Степанова, Е.В. Кочкина. – СПб. : Алетей, 2004. – С. 355–380.
2. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України (1884 – 1939) / Марта Богачевська-Хом'як. – К. : Либідь, 1995. – 424 с.
3. Бондаренко Н.О. Розвиток прав жінок УРСР: національний та міжнародний аспекти (1917-1991 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія права і держави» / Н.О. Бондаренко. – Х., 2004. – 20 с.
4. Ганжа О.І. Опір селянства України політиці суцільної колективізації / О.І. Ганжа // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвідомчий зб. наук. праць. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 240–241.
5. Голубничий В. Комуністична партія України // Енциклопедія Українознавства: словникова частина. Перевидання в Україні. – Львів : НТШ, 1994. – Ч. 3. – 1101 с.
6. Гречуха М.С. Вибори до Верховної Ради Української РСР та участь у них жінок (стенограма доповіді на республіканській нараді активу жінок західних, Ізмаїльської і Закарпатської областей 9 січня 1947 р.) / М.С. Гречуха. – К., 1947 – 25 с.
7. Двойнінова О.В. Участь жінок в ОУН-УПА. / О.В. Двойнінова // Слов'янський вісник : зб. наук. праць. Серія «Історичні та політичні науки». – Рівне : РІС КСУ, 2011. – Вип. 12. – С. 50–53.
8. Женщины в СССР : статист. матер. – М. : Статистика, 1979. – 11 с.
9. Женщины в СССР : статист. сб. – М. : Статистика, 1975. – 136 с.
10. Женщины в СССР, 1985 : статист. матер. / ЦСУ СССР. – М., 1985. – 35 с.
11. Женщины в СССР, 1986 : статист. матер. / ЦСУ СССР. – М., 1987. – 38 с.
12. Женщины в СССР. Статистические материалы. – М.: Статистика, 1980. – 12 с.
13. Жінки і чоловіки в Україні : статист. зб. / відпов. за вип. Ірина Калачова. – К. : Державний комітет статистики України, 2001. – 88 с.
14. Жінки радянської України – активні будівники комуністичного суспільства / Е.Ю. Підтиченко, Л.А. Кастелі, М.М. Шевченко. – К. : Політвидав, 1971. – 172 с.
15. Заставний Ф.Д. Населення України / Ф.Д. Заставний. – Львів : МП «Край», 1993. – 224 с.
16. Комитет советских женщин / ред. Н.Н. Федюшова. – М., 1987. – С. 3–36.
17. Кочкина Е.В. Представительство женщин в структурах власти России, 1917-2002 гг. [Електронний ресурс] / Е.В. Кочкина // Гендерная реконструкция политических систем / ред.-сост. Н.М. Степанова, М.М. Кириченко, Е.В. Кочкина. – СПб., 2003. – Режим доступа : <http://www.owl.ru/win/books/gender-policy/kochkina2.htm>.
18. Крайній І. Жіночі обличчя ОУН-УПА / І. Крайній // Україна Молода. – 2005. – 9 червн. – № 105.
19. Лісова В. Сімдесятниця / В. Лісова // Зона. – 1997. – № 12. – с. 3–12.
20. Материалы XXVII съезда Коммунистической партии Советского Союза. – М.: Политиздат, 1986. – 352 с.
21. Нагорна Н.М. Жіночі делегатські збори в УСРР: мета і сутність функціонування, організаційна структура, значення (1920-1933 рр.) / Н.М. Нагорна // Література та культура Полісся : зб. наук. праць. Вип. 56. Проблеми філології, історії та культури XIX–XX ст. в сучасному науковому контексті. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – С. 267–289
22. Орлик М.А. Хай справа буде невелика, але своя // Радянська жінка. – 1988. – №8. – С. 2.
23. Український Радянський Енциклопедичний Словник : в 3 т. / редкол.: А.В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. – 2-ге вид. – К., 1986. – Т. 1. А – Калібр. – 752 с.
24. Чирков П.М. Решение женского вопроса в СССР (1917–1937 рр.) / П.М. Чирков. – М. : Мысль, 1978. – 255 с.
25. Шевченко В.С. Господарки Країни. – К. : Політвидав України, 1987. – 64 с.
26. Шумилина В. П. Деятельность КПСС по развитию общественно-политической активности женщин / В. П. Шумилина // Опыт КПСС в решении женского вопроса. – М., 1981. – С. 200–219.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2015

REFERENCES:

1. Bakly M. Polityka bolshevykov i zhenotdely v 1920-x-1930-x gg. (Bolshevik policy and women's departments in the 1920s-1930s.) // *Gendernaya rekonstrukciya politicheskikh system*. SPb. : Aleteya, 2004. pp. 355–380.
2. Bogachevska-Komyak M. Bilym po bilomu. Zhinky v gromadskomu zhytti Ukrainy (1884 – 1939) (White on white. Women in public life Ukraine (1884 – 1939). K. : Lybid, 1995. 424 p.
3. Bondarenko N.O. Rozvytok prav zhynok URSR: nacionalnyj ta mizhnarodnyj aspekty (1917-1991 rr.) (The

- development of women's rights USSR: National and International Aspects (1917-1991). Kh., 2004. 20 c.
4. *Ganzha O.I.* Opir selyanstva Ukrayiny politycyi sucilnoyi kolektyvizaciyi (Resistance Ukraine peasantry policy of total collectivization) // *Problemy istoriyi Ukrayiny: fakty, sudzhennya, poshuky : mizhvidomchij zb. nauk. pracz.* K., 2001. No. 5. pp. 240–241.
 5. *Golubnychyj V.* Komunistychna partiya Ukrayiny (The Communist Party of Ukraine) // *Encyklopediya Ukrayinoznavstva: slovnykova chastyna. Perevydannya v Ukrayini.* Lviv : *NTSh*, 1994. Vol. 3. 1101 p.
 6. *Grechuxa M.S.* Vybery do Verxovnoyi Rady Ukrayinskoyi RSR ta uchast u nyx zhynok (stenograma dopovidi na respublikanskij naradi aktyvu zhynok zaxidnyh, Izmayil'skoyi i Zakarpatskoyi oblastej 9 sichnya 1947 r.) (The elections to the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR and participation in women (transcript of the report at the Republican meeting asset women western Ismail and Transcarpathian regions January 9, 1947). –K., 1947. 25 p.
 7. *Dvojnina O.V.* Uchast zhynok v OUN-UPA (Participation of Women in the OUN-UPA) // *Slovyanskyj visnyk : zb. nauk. pracz. Seriya «Istorychni ta politychni nauky».* Rivne : *RIS KSU*, 2011. No. 12. pp. 50–53.
 8. Zhenshhyny v SSSR : statyst. mater. (Women in the USSR) M. : *Statystyka*, 1979. 11 p.
 9. Zhenshhyny v SSSR : statyst. sb. (Women in the USSR) M. : *Statystyka*, 1975. 136 p.
 10. Zhenshhyny v SSSR, 1985 : statyst. mater. (Women in the USSR) / *CzSU SSSR.* M., 1985. 35 p.
 11. Zhenshhyny v SSSR, 1986 : statyst. mater. (Women in the USSR) / *CzSU SSSR.* M., 1987. 38 p.
 12. Zhenshhyny v SSSR. Statystycheskye materyay. (Women in the USSR) M.: *Statystyka*, 1980. 12 p.
 13. Zhinky i choloviky v Ukrayini : statyst. zb. (Women and men in Ukraine). K. : *Derzhavnyj komitet statystyky Ukrayiny*, 2001. 88 p.
 14. Zhinky radyanskoyi Ukrayiny – aktyvni budivnyky komunistychnogo suspilstva (Women Soviet Ukraine - active builders of communist society). K. : *Polityvdav*, 1971. 172 p.
 15. *Zastavnyj F.D.* Naselennya Ukrayiny (The population of Ukraine). Lviv : *MP «Kraj»*, 1993. 224 p.
 16. Komitet sovetskyh zhenshhyn (The Soviet women committee). M., 1987. pp. 3–36.
 17. *Kochkina E.V.* Predstavitelstvo zhenshhyn v strukturax vlasty Rossyy, 1917-2002 gg (Representation of women in power in Russia, 1917-2002) // *Gendernaya rekonstrukciya polytycheskyh system.* SPb., 2003. Access : <http://www.owl.ru/win/books/genderpolicy/kochkina2.htm>.
 18. *Krajnij I.* Zhynochi oblychchya OUN-UPA (Women face UPA) // *Ukrayina Moloda.* 2005. 9 chervn. No 105.
 19. *Lisova V.* Simdesyatnyci (Seventies) // *Zona.* 1997. No 12. pp. 3–12.
 20. Materyaly XXVII syezda Kommunystycheskoj partii Sovetskogo Soyuza (Materials XXVII Congress of the Communist Party of the Soviet Union) M. : *Polytyzdat*, 1986. 352 p.
 21. *Nagorna N.M.* Zhynochi delegatski zbory v USRR: meta i sutnist funkcionuvannya, organizacijna struktura, znachennya (1920-1933 rr.) (Women delegates meeting in the USSR: the purpose and nature of the operation, organizational structure, values (1920-1933)) // *Literatura ta kultura Polissya : zb. nauk. pracz`.* Vol. 56. *Problemy filologiyi, istoriyi ta kultury XIX–XX st. v suchasnomu naukovomu konteksti.* Nizhyn : *Vyd-vo NDU im. M. Gogolya*, 2009. pp. 267–289
 22. *Orlyk M.A.* Haj sprava bude nevelyka, ale svoya (Let the matter be small, but its own) // *Radianska zhinka.* 1988. No8. p. 2.
 23. Ukrayinskyj Radianskyj Encyklopedychnyj Slovnyk : v 3 Vol. (Ukrainian Soviet Collegiate Dictionary) / redkol.: A.V. Kudryczkyj (vidp. red.) ta in. 2-ge vyd. K., 1986. Vol. 1. A Kalibr. 752 p.
 24. *Chyrkov P.M.* Reshenye zhenskogo voprosa v SSSR (1917–1937 rr.) (Solution of women's issues in the USSR (1917-1937) M. : *Mysl*, 1978. 255 p.
 25. *Shevchenko V.S.* Gospodarky Krayiny (Mistresses Countries). K. : *Polityvdav Ukrayiny*, 1987. 64 p.
 26. *Shumylina V. P.* Deyatelnost KPSS po razvytyyu obshhestvenno-polytycheskoj aktyvnost zhenshhyn (Activity of the CPSU on the development of social and political participation of women) // *Opyt KPSS v reshenyi zhenskogo voprosa.* M., 1981. pp. 200–219.

Олійник Наталія Юріївна – кандидат політичних наук, доцент

Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

Адреса: 79005, м. Львів, пр. Шевченка, 9

E-mail: olnata@ukr.net

Oliyynk Nataliya Yuriyivna – PhD in political science, associate professor

Lviv institute of banking University of banking of the National bank of Ukraine

Address: 9, Shevchenko Av., Lviv, 79005, Ukraine

E-mail: olnata@ukr.net